

Лисенко В.В.,

к.е.н., доцент,

докторант кафедри економічної теорії,

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. У статті визначено пріоритетність інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва. Проаналізовано стан енергетичної потужності галузі, а також окресленні характерні риси інноваційної моделі розвитку підприємств у сільському господарстві.

Ключові слова: модель інноваційного розвитку, сільське господарство, державна підтримка, енергетичний потенціал, інноваційний кластер.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку аграрного ринку економічне зростання забезпечується здебільшого за рахунок інноваційної діяльності, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби як на внутрішньому, так і світовому ринках. На частку інновацій, втілених у технології, обладнання, освіту кадрів, організацію виробництва та його управління, в економіці розвинених країнах припадає від 70 до 100% приросту валового внутрішнього продукту, у свою чергу, частка держави у витратах на інноваційну діяльність складає 35-40%. Потреба у значній долі підтримки держави пояснюється об'єктивними властивостями інноваційних процесів:

- тривалими строками впровадження у виробництво досягнень науки;
- високими технологічними ризиками;
- необхідністю розвитку загального наукового середовища, інноваційної та інформаційної інфраструктури;
- великою капіталомісткістю наукових досліджень;
- високими вимогами до наукової та інженерної кваліфікації кадрів;
- необхідністю правового захисту інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій практиці функціонує декілька моделей участі держави у розвитку інноваційного середовища:

1. Модель США і низки інших американських країн передбачає передачу державою, з метою отримання доходу за рахунок розширення оподаткованої бази, результатів науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, фінансованих із бюджету, вітчизняному виробнику безкоштовно або за символічну плату під його зобов'язання інвестувати засоби у виробництво, створити певну кількість робочих місць.

2. Модель країн Західної Європи заснована на наданні фінансової підтримки промисловим компаніям, які здійснюють впровадження у пріоритетні для держави галузі виробництва найбільш важливих наукових результатів, отриманих за рахунок державного бюджету.

3. Модель Японії і Південної Кореї схожа з «європейською» і доповнюється наданням державних пільг за використання пріоритетних технологій з метою технологічного оновлення виробництва і забезпечення його конкурентоспроможності [1, с. 161-164].

Багато вчених схиляються до необхідності розробки інноваційної моделі розвитку кожної галузі народного господарства. Так, Л.В. Дейнеко та І.О. Іртішцева зазначають, що інно-

ваційний розвиток являє собою багатовекторний економічний процес, іншими словами рух по спіралі, де кожен наступний оберг піднімає виробництво на вищий ступінь. Вони пропонують розробку довгострокової стратегії інноваційного оновлення агропродовольчої галузі, яка б складалася з п'яти основних блоків, а саме: блок нормативно-правової та організаційно-управлінської діяльності; блок інноваційного обслуговування; блок зовнішніх зв'язків; блок науково-інноваційного оновлення агропродовольчої сфери; блок інституціонального забезпечення інноваційного оновлення [2, с. 147].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ще й досі залишаються не дослідженими низка питань інноваційного розвитку сільського господарства, а саме механізми стимулювання та державної підтримки інноваційної діяльності, посилення і поглиблення інформаційних та економічних взаємовідносин між наукою і виробництвом тощо. Але всі дослідники схиляються до думки, що інноваційний розвиток у сільському господарстві можливий лише на основі відповідної інноваційної моделі з урахуванням регіональних особливостей.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз сучасного стану енергетичної потужності сільськогосподарських підприємств, окреслення характерних рис інноваційної моделі розвитку підприємств в сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. Визначальним чинником ефективного розвитку в сільському господарстві є належне вироблення нових підходів із застосуванням інноваційних розробок. Розбудова конкурентоспроможного, стабільного й прогнозованого у тенденціях розвитку сільського господарства стає можливою лише за умови його переходу на інноваційний шлях розвитку.

Так, сьогодні спостерігають певні позитивні тенденції розвитку в сільському господарстві – збільшилися обсяги виробництва і експорту сільськогосподарської продукції певних видів, але все це є недостатнім з урахуванням особливостей сучасного світового ринку.

Інноваційний розвиток галузей економіки України повинен здійснюватися у відповідності з індивідуальною, створеною для неї, моделлю. Першочерговим етапом створення даної моделі є виявлення перспектив інноваційного розвитку окремих галузей народного господарства, в тому числі сільськогосподарського виробництва. Так, сільське господарство – складна і ризикова галузь, але саме ринок диктує необхідність зниження цін, відповідно і затрат, а також збільшення обсягів і асортименту продовольства. Удосконалювати технічних і кадровий потенціал сьогодні означає необхідність застосування інновацій різного характеру. В сільському господарстві стартовою площадкою для технічних інновацій є наявність енергетичного потенціалу. Трудомісткість всіх процесів як у рослинництві, так і в тваринництві зобов'язує до аналізу того, що є у розпорядженні в сільському господарстві, яке різноманіття і тенденції. Іншими словами, дуже важливо визначити рівень інноваційного розвитку

країни, особливо за умов досягнення, як мінімум, самозабезпеченості у продовольчій галузі.

Інноваційний розвиток сільського господарства можна оцінити: по випереджаючому зростанню фондоозброєності порівняно темпам зростання продуктивності праці; за темпами зростання обсягів виробництва продукції при незмінній кількості працівників; потужності основних засобів, яка, у свою чергу, залежить від їх енергетичного потенціалу.

Наведемо короткий аналіз наявності енергетичних потужностей у сільськогосподарських підприємствах – основних виробниках зерна, молока і м'яса. Наші дослідження ми вирішили проводити в межах всієї країни, але з порівнянням із тенденціями по Харківській області, яка є регіоном, де зосереджені великі об'єми сільськогосподарського виробництва, промислові потужності країни, а також значна наукова база. Енергетичні потужності нашої країни за останні двадцять три роки знизилися майже у 3 рази, аналогічне зниження можна спостерігати і в Харківській області (рис. 1).

Енергетичні потужності сільськогосподарських підприємств України і Харківської області у розрахунку на 100 га посівної площі за аналогічний період, як абсолютні показники, знизилися по Україні на 41%, а по Харківській області – 51% (рис. 2).

В умовах, що склалися, доцільно заповнювати основні засоби, які вибувають із процесу виробництва і забезпечувати

трудова потенціал сільськогосподарських підприємств, який скоротився, більш потужними машинами і обладнанням, яке дозволить повністю використовувати земельні ресурси і суттєво збільшити випуск продукції.

Одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави є досягнення сталості в розвитку молочного скотарства – основи провідного продуктового підкомплексу країни. Важливою проблемою, яку потрібно вирішити при цьому, є збільшення обсягів виробництва молока і високоякісних молочних продуктів харчування при мінімальних затратах кормів, праці і фінансових засобів на підставі створення принципово нової технологічної бази, використанні сучасного технологічного обладнання, модернізацію тваринницьких ферм.

Основним технологічним обладнанням в молочному скотарстві є доїльні установки. За останні два десятиліття чисельність доїльних установок і агрегатів в сільськогосподарських підприємствах країни і Харківської області зокрема, суттєво скоротилася, відповідно на 87 і 84% (рис. 3).

У сучасних умовах економічний успіх діяльності тваринницьких підприємств забезпечується, у більшості випадків, завдяки державній підтримці, без неї вони збиткові. Державна підтримка молочного скотарства є обмеженою і, в першу чергу, доцільно її спрямовувати на впровадження інновацій у цю сферу.

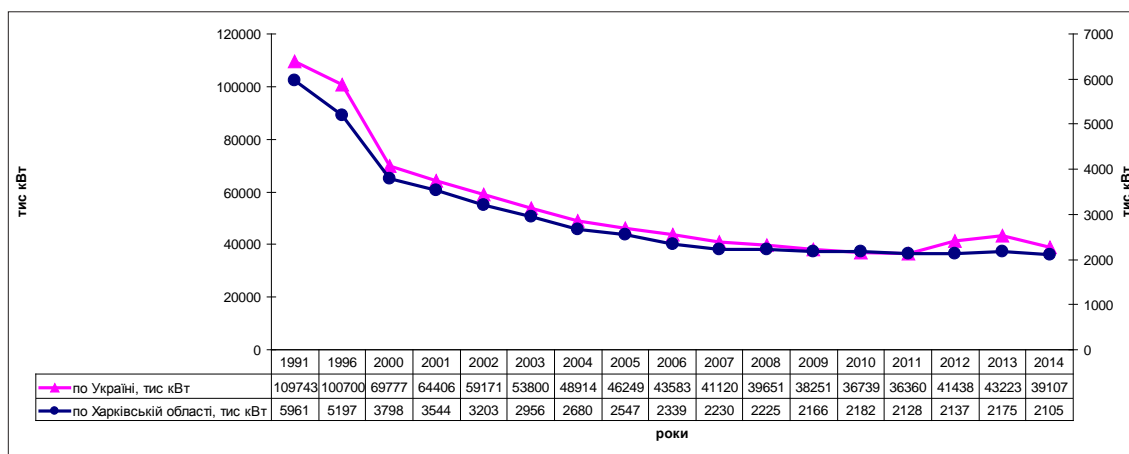

Рис. 1. Динаміка енергетичної потужності сільськогосподарських підприємств за 1991–2014 рр., тис. кВт [3]

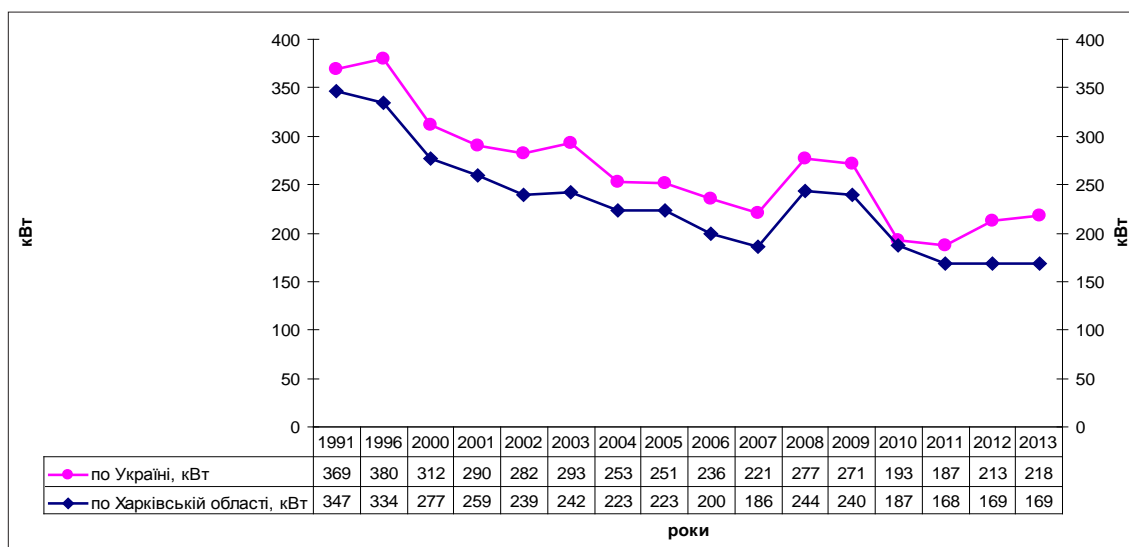

Рис. 2. Динаміка енергетичної потужності сільськогосподарських підприємств у розрахунку на 100 га посівної площі за 1991–2013 рр., кВт [3]

Недостатнє державне фінансування інноваційних програм і заходів з освоєння науково-технічних досягнень в окремих галузях сільського господарства, їх низька інвестиційна привабливість гальмують інноваційний розвиток. Все це пояснюється такими чинниками:

- складним фінансовим положенням;
- проблемами кадрового забезпечення;
- незбалансованим розвитком галузей агропромислового комплексу;
- неефективним управлінням науково-технічним прогресом на державному і регіональному рівнях;
- відсутністю тісного взаємозв'язку держави і приватного бізнесу в галузі розвитку інновацій;
- різким зниженням витрат на аграрну науку;
- недостатньою маркетинговою роботою наукових організацій;
- низьким платоспроможним попитом сільськогосподарських підприємств на інноваційну продукцію.

Тим не менш сільське господарство нашої країни, а саме галузь молочного скотарства має великий потенціал цього розвитку, що обумовлено, передусім, ємністю внутрішнього продовольчого ринку, а також можливістю задоволення потреб світового ринку. Це дозволить сільськогосподарським підприємствам нашої країни, при адекватному підході до вирішення завдання, суттєво збільшити масштаби й обсяги виробництва молока за рахунок впровадження інновацій.

Спеціалісти вважають, що, враховуючи ту обставину, що сільське господарство інших країн має більш високу конкурентоздатність і раніше вступило на шлях інноваційного розвитку, впровадження інновацій у молочне скотарство і створення інноваційних сільськогосподарських організацій у нашій країні повинно йти по моделі не просто наздогнати, а обігнати.

На нашу думку, сутність інноваційної моделі для сільськогосподарських товаровиробників повинна передбачати підвищення інтенсивності інноваційних процесів, здатних забезпечити прискорення темпів зростання сільськогосподарського виробництва у відносно короткий період часу. Її створення потребує обліку регіональних особливостей ведення сільсько-

господарського виробництва і рівня інноваційності сільськогосподарських підприємств.

Сьогодні можна виділити три групи сільськогосподарських підприємств:

- 1) новатори, які вже сьогодні готові до впровадження самих передових інновацій;
- 2) організації, що засвоюють інновації після первинної апробації в інших підприємствах;
- 3) підприємства, що тиражують широко розповсюджені технології [4, с. 117-118].

Сукупність цих інноваційних організацій, розташованих у межах певного крупного економічного регіону, може бути об'єднана в інноваційний кластер. Так, на думку багатьох вчених, вітчизняні кластери можуть бути утворені на підставі європейської і американської моделей, які в якості імпульсу розвитку передбачають внутрішньокластерну конкуренцію; азійської моделі, що забезпечує керівну і спрямовуючу роль держави; японської моделі – конкуренцію в рамках заданого вектора розвитку організації. Встановлено, що інноваційний кластер успішно функціонує не тільки при наявності лідируючих організацій, які випускають конкурентоспроможну продукцію, що реалізується на внутрішньому і зовнішньому ринках, але і при розвинутій мережі обслуговуючих організацій, наявності сприятливої зовнішньої та внутрішньої середовища організації кластерного формування [5, с. 76-80; 6, с. 138-139]. Інноваційний кластер у сільському господарстві може об'єднувати навколо вищого навчального закладу, передового підприємства, спеціалізованого постачальника основних засобів тощо. Така кластерна модель потребує ефективного інформаційного забезпечення, дієвим інструментом якого є трансфер фундаментальних досліджень і прикладних розробок науково-освітнім центром як окремим організаційним підрозділом [7, с. 108].

Значною проблемою аграрної сфери є відсутність механізмів трансферу інноваційного продукту у виробництво. Кількість інститутів інноваційної інфраструктури в Україні все ще незначна і більшість з них не здійснює істотного впливу на розвиток інноваційних процесів. Так, платоспроможний попит на послуги інноваційних центрів доволі низький, біль-

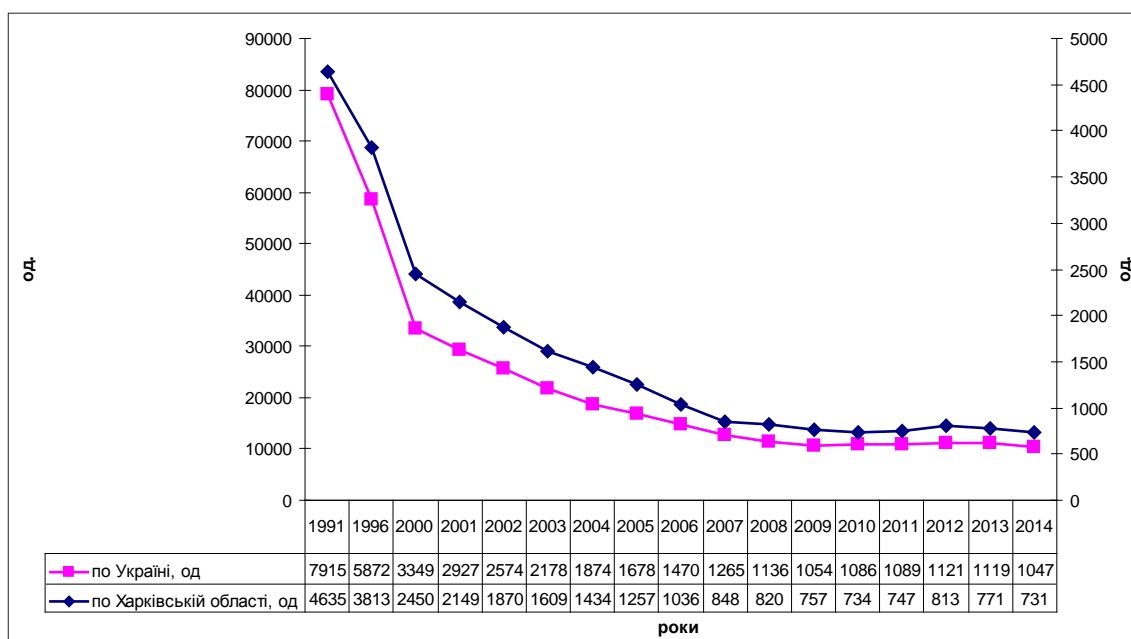

Рис. 3. Динаміка чисельності доїльних установок і агрегатів в сільськогосподарських підприємствах за 1991–2014 рр., шт. [3]

шість з них не володіють коштами для фінансової підтримки підприємств, які розпочинають свою діяльність, обмежують свою участь у їхньому становленні лише навчально-консультаційними послугами, наявний низький внутрішній попит на технологічні інновації.

Довіряючи цим висновкам, а також у відповідності із власним уявленням, вважаємо адекватним необхідність створення інфраструктури інноваційного кластеру. Інноваційна інфраструктура, яка повинна передбачати формування організацій по просуванню науково-технічної продукції на ринок інновацій, інформаційно-консультаційне обслуговування, експертизу проєктів, пропозицій і заявок, розвиток дослідно-виробничої бази, створення фінансово-кредитних структур для фінансування. Склад інноваційної інфраструктури повинен являти собою комплекс взаємопов'язаних систем: наукової, інформаційної, кадрової, організаційної, правової, фінансової, маркетингової.

Цікавим є досвід грантів в розвитку інноваційної діяльності: дуже важливо сформувати зв'язки між підприємствами, що забезпечують поширення інновацій. Для цього потрібна державна підтримка створення і поширення інновацій на конкурентній основі у формі грантів, яка направлена на отримання наукових розробок за умови їх спільного фінансування, апробації в господарствах і передачі для поширення до центру трансферу аграрних технологій. Організація, що виконує грант, повинна здійснювати підвищення кваліфікації у цьому напрямі спеціалістів сільського господарства. Повинен проводитися конкурентний відбір інноваційних проєктів за участі провідних вчених і представників сільськогосподарських товаровиробників, що є новаторами [4, с. 117-118].

Висновки і пропозиції. Вважаємо, що розвиток сільськогосподарських підприємств, особливо молочного напрямку в межах інноваційного кластеру може здійснюватися за рахунок державного регулювання і фінансування впровадження інновацій у підприємства-новатори, за рахунок державної підтримки підприємств, що засвоюють інновації після первинної апробації, а також за рахунок конкуренції між підприємствами, які тиражують широко поширені технології, які передбачають використання інноваційного обладнання.

При цьому доцільно поряд із удосконаленням обладнання в молочному скотарстві підвищувати кваліфікацію трудових ресурсів, можливість доступу до інвестиційних потоків, рівень розвитку інфраструктури, розвивати науково-дослідницький потенціал, прибирати адміністративні бар'єри. Тому, для реалізації цього потрібна розробка нормативно-правових документів, які будуть регулювати розвиток галузі і формування організаційно-економічного механізму цього регулювання з метою створення нових наукових розробок і поширення їх з допомогою інноваційної інфраструктури.

У цілому система організації і стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві нашої країни повинна бути спрямована на державне і приватне партнерство і вклю-

чати у себе такі форми: податкове і митне стимулювання, субсидування, кредитування, венчурне фінансування, контракти і замовлення у сфері науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, інформаційну підтримку, інтеграцію науки, освіти і бізнесу.

Література:

1. Черкасов М.Н. Анализ мирового опыта по стимулированию научно-технической и инновационной деятельности / М.Н. Черкасов // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 1. – С. 161-165.
2. Дейнеко Л.В. Формування моделі інноваційного розвитку агропродовольчої сфери: національні інтереси і регіональні особливості / Л.В. Дейнеко, І.О. Іртицева // Збірник наукових праць. Економічні науки. – Чернівці : Книги – ХІІ, 2010. – Вип. 6. – С. 141-148.
3. Статистичний бюлетень «Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві 2008–2014 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ17_u.htm.
4. Ганиева И.А. Разработка инструментов для управления инновационной деятельностью в сельском хозяйстве / И.А. Ганиева, Е.А. Ижмулкина, А.Е. Шамин // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2013. – № 3. – С. 116-119.
5. Зайцев В.Є. Моделі інноваційного розвитку країн в умовах глобалізації світової економіки / В.Є. Зайцев Ю.І. Беспала // Вісник АМСУ. Серія: «Економіка». – 2014. – № 2(52). – С. 72-84.
6. Семина Л.А. Инновационный кластер – основа развития инвестиционно-инновационной деятельности в сельском хозяйстве / Л.А. Семина, И.С. Санду // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2013. – № 6. – С. 137-140.
7. Гончаренко О.В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств у контексті формування інформаційної економіки / О.В. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки : Науковий економічний журнал, 2012/2. – № 10. – С. 103-110.

Лысенко В.В. Проблемы и перспективы инновационного развития сельского хозяйства

Аннотация. В статье определена приоритетность инновационного развития сельскохозяйственного производства. Проанализировано состояние энергетической мощности отрасли, а также очерчены характерные черты инновационной модели развития предприятий в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: модель инновационного развития, сельское хозяйство, государственная поддержка, энергетический потенциал, инновационный кластер.

Lysenko V.V. Problems and prospects of agricultural innovation

Summary. In the article the priority innovative development of agricultural production. The state power energy industry and defining features an innovative model of enterprise development in agriculture.

Keywords: model innovation development, agriculture, government support, energy potential, innovation cluster.